УДК 811.111'43

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Поліщук Н.П., к. філол.н., доцент

Київський національний авіаційний університет

Стаття присвячена розгляду категоріальних підходів при вивченні прагматичного аспекту мови. Відзначається особлива роль функції впливу, що є кінцевою метою комунікації.

Ключові слова: комунікація, прагматичний аспект, категорія.

Полищук Н.П. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В ПРОЦЕССЕ КОММУНИКАЦИИ / Киевский национальный авиационный университет, Украина.

Статья посвящена рассмотрению категориальных подходов при изучении прагматического аспекта языка. Отмечается особая роль функции воздействия, являющейся конечной целью коммуникации.

Ключевые слова: коммуникация, прагматический аспект, категория.

Polishuk N.P. FUNCTIONAL PECULIARITIES OF LANGUAGE UNITS IN THE PROCESS OF COMMUNICATION / Kyiv National Aviation University, Ukraine.

This article is devoted to the consideration of the categorial approaches in the studying of pragmatic aspect of language. The important role of the function of influence as the final aim of communication is noted.

Key words: communication, pragmatic aspect, category.

Мова виникла в суспільстві, обслуговує суспільство і поза суспільством не можлива, як і не можливе суспільство без мови. Отже, мова є суспільним явищем, про що свідчать її функції, які вивчають сутність, призначення, дію мови. Вони є тими характеристиками, без яких мова не була б сама собою.

У сучасній лінгвістичній літературі вже знайшла загальне визнання думка, що мовна комунікація, тобто спілкування між людьми в суспільстві відбувається не за допомогою окремих ізольованих одиниць, а у формі цілих висловлювань, починаючи з речення і закінчуючи текстом. Тому цілком зрозуміло, чому в мовознавстві все більше уваги приділяється теорії мовленнєвої діяльності, предметом якої є аналіз саме тих чинників комунікації, що кореняться в соціальній взаємодії людей і спілкуванні як одній з її сторін.

Мовленнєва діяльність є одним із найважливіших елементів самого життя людини. Вона є явищем соціальним за своєю обумовленістю та суттю. Соціальна зумовленість комунікативного акту та мовленнєвої діяльності є проявом того, що вони передбачають наявність типових ситуацій спілкування та контексту культури, які є загальними для всіх мовців.

Структура мовленнєвого акту передбачає типового мовця. Варто підкреслити, що носій мови засвоює граматику, будову мови та її словниковий склад. У зв'язку з цим відбувається безперервне збагачення пасивного запасу слів та їх значень, що є соціально обумовленим і ніколи не переривається. Тому обов'язковим компонентом мовленнєвого акта та комунікативної діяльності мовця є реальна мова та загальна структура змісту інформації, які є соціальними та належать суспільству.

Мова як головна із знакових систем людини є найважливішим засобом людського спілкування. Вона виникає в суспільстві, виконуючи найважливіші функції: вираження думки та свідомості, збереження та передачу інформації, а також функцію спілкування, або комунікативну. Таким чином, мова відтворює дійсність. Тільки на підставі цієї первинної функції мова актуалізується в мовленні, стає знаряддям комунікації між індивідами. Тобто мова розглядається як символічна система, вона виступає як інтерпретант суспільства, а саме суспільство інтерпретується через мову.

Отже, можна зробити висновок, який підтверджує аналіз результатів, отриманих у мовознавстві до теперішнього часу, що вивчення мови як замкнутої самодостатньої системи не може бути вичерпним та повинно бути розширено описом механізму функціонування мови в процесі комунікації.

Метою цієї статті є дослідження актуалізації функції впливу на адресата в процесі комунікації.

У цілому комунікативна функція мови виконується за умови, якщо має місце деякий зміст, що є предметом комунікації. На думку О.М. Шахнаровича [7, с. 27], цей зміст знаходить своє відображення в семантиці мовних одиниць, які використовуються в процесі комунікації як оперативні одиниці. При цьому прагматичні компоненти співіснують з семантичними на всіх рівнях формування семантичного змісту мовного знака.

Відповідно, тільки в комунікації реалізуються всі якості мови, починаючи від звучання та закінчуючи складним семантичним механізмом однозначного вияву змісту конкретних мовленнєвих актів [2, с. 3], що допомагає розглядати функціональну значущість цього явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування.

Вивчення мови як засобу спілкування, тобто мови в дії, у реальних процесах комунікації є її особливістю комунікативно-прагматичного підходу до мовних явищ, що дозволяє досліджувати дану проблему у функціональному аспекті.

Слід відзначити, що прагматичний аспект аналізу граматичних категорій розробляється в загальному контексті прагматичного підходу до явищ мовної системи. Ця система являє собою багаторівневе утворення та передбачає розгляд граматики в комунікативному аспекті, оскільки граматичні одиниці, будучи лінгвістичними знаками, виконують поряд із семантичною та синтаксичною функціями прагматичну функцію, причому не ізольовано, а в складі речення-висловлювання як цілісної системи [6, с. 103].

Таким чином, граматичні структури відіграють важливу роль у процесі комунікації, оформлюючи структуру висловлювання.

Висловлювання є результатом взаємодії його власне-семантичного (тобто пропозиціонального) змісту з прагматичною настановою, що дозволяє узагальнити все те, що звичайно розуміється під мовленнєвою ситуацією, яка націлена на комунікацію [1, с. 14].

Сукупність комунікативно-прагматичних факторів, яка створює соціо-психологічну ситуацію конкретного мовленнєвого акту спілкування та детермінує тим самим комунікативно однорідний зміст висловлювання, трактується як прагматична настанова.

Центральним поняттям прагматичної настанови висловлювання виступає інтенція (комунікативний намір мовця), тобто спрямованість висловлювання на вирішення певного мовного завдання спілкування [3, с. 269].

Ситуація мовленнєвого спілкування є необхідним для будь-якого комунікативного акту координаційним апаратом висловлювання, оскільки комунікація в цілому реалізується в конкретних комунікативних актах. А елементарний комунікативний ланцюжок "відправник — повідомлення — отримувач" виступає в ролі компонента комунікації. Якщо відсутній будь-який із цих компонентів, комунікативний акт неможливий.

Важливим є той факт, що визначена свобода вибору тих чи інших моделей мови мовцем є характерною особливістю комунікативного акту.

Треба підкреслити, що прагматика мовної одиниці змістовна. І якщо говорити про актомовленнєвий зміст висловлювання, який відображає ситуацію комунікативного акту, то тут йдеться про більш обсяговий зміст висловлювання. Певний прагматичний зміст співвідноситься з певними формально-мовними та просто мовними показниками.

Для більш адекватного здійснення свого наміру в цілях безпосереднього впливу на адресата мовець підбирає відповідні мовні форми, що дозволяє формувати висловлювання. Адресат при цьому виступає як особа або група осіб, якій/яким призначається висловлювання, що походить від адресанта.

Таким чином, вибираючи ту чи іншу мовну форму стану, мовець подає свою точку зору на відношення змісту висловлювання до дійсності, тобто виконує актуалізаційну функцію [5, с. 302], що дозволяє віднести певні категорії стану, а саме,до прагматично значущих категорій.

У сучасній лінгвістиці вже традиційними є два категоріальні підходи до вивчення прагматичного аспекту мови:

1. Підхід, орієнтований на мовця, який передбачає сприйняття ним висловлювання та оцінює надану інформацію.
2. Підхід, орієнтований на співрозмовника, що передбачає влив на слухача, на особу, до якої звернено дане висловлювання — на адресат.

Необхідно відзначити, що поняття адресанта, адресата та пов'язуючої їх ситуації спілкування є центральним при будь-якому підході до побудови моделей комунікативного акту. Треба підкреслити, що в ситуації мовленнєвого акту можлива наявність третьої особи, яка знаходиться в межах чутності висловлювання, яке дає йому можливість прийняти повідомлення адресанта, що призначається для адресата. Цей третій антропоконституент комунікативного акту називається слухачем [4, с. 26].

Отже, у цьому випадку реалізується функція впливу на отримувача інформації, яка є кінцевою метою комунікації, і це необхідно враховувати при розгляді комунікативно-прагматичного ефекту у використанні мовних одиниць.

Перспективним ввжається дослідження особливостей прагматичних ефектів, що виявляються як наслідок різноманітних комунікативних актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киасашвили М.Н. Семантика и прагматика вопросно-ответного диалогического единства и феномен непонимания на материале современного английского языка: Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – Тбилиси, 1986. – 205 с.
2. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. — М.: Наука, 1980. – 150 с.
3. Почепцов Г.Г. Предложение // Теоретическая грамматика современного английского языка. — М.: Наука, 1981. – С. 164 – 281.
4. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения // Языковое общение: Единицы и регулятивы: Межвуз. сб. науч., труд. — Калинин: КГУ, 1987. – С. 26 – 38.
5. Стриженко А.А. Средства речевого воздействия в буржуазной пропаганде: Дис... докт. филол. наук: 10.02.04 – М., 1982. – 415 с.
6. Чеботарева Н.Е. Функции грамматических единиц в коммуникативном аспекте // Сб. научн, труд. МГПИИЯ им. М. Тореза. – М.: МГПИЯ, 1988. – С.100 – 109.
7. Шахнарович А.М. Семантические аспекти коммуникативной функции языка // Язык как коммуникативная деятельность человека. – М.: Наука, 1987. – С. 26 – 30.